

FEDELES TAMÁS

Mátyás seregéből az Úr szolgálatába

*Esettanulmány az Apostoli Penitenciária
klerikusszentelésekben játszott szerepéhez
Mátyás király korában**

From the Army of King Matthias to the Service of God

The main character of this present study is Gáspár Bak from Berend, provost of Szepes/Spiš (1464–1493). After he had fought in the army of King Matthias against the Hussites and the Ottomans, the cleric of the Diocese of Csanád decided on the embracing of ecclesiastic orders. The young men, who has previously studied in Vienna, Ferrara and Bologna handed in three appeals to the *Sacra Poenitentiaria Apostolica*, in which he asked to be released from the obstacles preventing his ordination. He received the permission in December of 1469. After that, he was consecrated a deacon in Bologna, and three years later when he gained the degree in canon law in Rome, he was ordained as a priest. On the basis of the materials collected in the archives in Rome, this present work makes and attempt to elaborate the circumstances of this extremely well-documented promotion placing it in an international context.

1469. október 30-án a *Sacra Poenitentiaria Apostolica* hivatala oklevelet állított ki Bak Gáspár csanádi egyházmegyes klerikus számára. A dokumentum arról tájékoztat, hogy az illető Mátyás király seregének tagjaként részese volt Jajca sikeres megvívásának (1463/1464), ezt követően pedig az uralkodó cseh husziták elleni katonai vállalkozásában vett részt, immár a kontingenseket irányító kapitány írnokaként. Minthogy e hadjáratokban számos emberéletet oltottak ki, s mások vére

* A tanulmány az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP- ÚNKP-18-4 Bolyai+ kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült. A vatikáni anyaggyűjtést a gr. Klebelsberg Kunó ösztöndíj támogatása tette lehetővé. A dolgozat az MTA–PPKE Fraknoi Vilmos Római Történeti Kutatócsoportban készült.

Gáspár kezét is beszennyezte, diszpenzációt kért és kapott a római Egyház legfőbb kegyelemkövetítő hivatalától, ugyanis a szent rendeket kívánta felvenni.¹ Az alábbiakban tehát nem a sikeres, s meglehetősen jól ismert boszniai expedícióra,² illetve a felvidéki husziták elleni hadmozdulatokra koncentrálok,³ hanem az oklevél kedvezményezettje egyházi pályafutásának egy szegmensét, jelesül promóciójának körülményeit veszem górcső alá.

Berendi Bak Gáspár

Jóllehet a tanulmány főszereplőjének személye már a 18. századtól foglalkoztatja a késő középkor, illetőleg a Szepesség történetével foglalkozó kutatókat, meglehetősen keveset tudunk életéről.⁴ Első ismert említése 1447 novemberéből származik, amikor édesanyja, Papdi Krisztina és apai ági rokonai között a névadó Temes megyei birtok felosztására került sor. A csanádi káptalan által kiadott hiteleshelyi oklevél édesapját, Berendi (*dictus*) Bak Jánost, valamint testvérét, Boldizsárt is említi.⁵ A Szatmár megyei Berendről⁶ származó édesapja Hunyadi János kormányzó familiárisaként mutatható ki 1446-tól kezdődően.⁷ A mindkét ágon nemesi eredetű (*nobilis ex utroque parente procreatus*)⁸ Gáspár szülei házasságkötésüket követően az anyai ág tulajdonában lévő birtokon éltek, amelyet kellően alátámaszt, hogy a későbbiekben következetesen csanádi egyházmegyes klerikusként nevezte meg magát.⁹ A következő információink 1456

¹ L. a függelék 2. számú oklevelét.

² Bárány et alii 2017. 274., 279.; Thallóczy 1915. LXXXIII–CXIV.; E. Kovács 2005. A vár magyar végvárrendszerbe történő betagozására, szerepére l. Horváth 2013.

³ Erre általánosságban l. Tóth–Szabó 1917.

⁴ Mind a magyar, mind pedig a szlovák történészek több munkában érintették személyét. Ismere- teink alapjait máig a Wagner Károly által összegyűjtött forráskorpusz (Wagner 1774–1778), majd később Pirhalla Márton döntően erre támaszkodó monográfiája (Pirhalla 1899) jelentik. Ehelyütt köszönöm meg Buják Gábor doktorjelölt hallgatónak, hogy az alább idézett, kurrens szlovák szakirodalomban segített eligazodni.

⁵ 1447. november 8.: MNL OL DL 14125. – Az oklevél ismeretét C. Tóth Norbertnek köszönöm.

⁶ A település lokalizálására l. Németh 2008. 30. 50. sz.

⁷ 1446. augusztus 15.: „propria domini gubernatoris referenete Johanne Bak de Berend” – MNL OL DF 231223 (az oklevélre C. Tóth Norbert hívta fel a figyelmem); 1451. augusztus 8-án Garai László nádor előtt Szendrő várában Hunyadi János és Brankovics György között született egyez- séget, amelyet Hunyadi Mátyás és Cillei Erzsébet házasságával kívántak megerősíteni, a kor- mányzó részéről két familiárisa esküvel szavatolta: „coram nobis presentibus etiam et audentibus egregiis Ladislao de Orbowa et Johanne Bak de Berend familiaribus dicti domini Gubernatoris corporale prestitit iuramentum” – MNL OL DL 37614.

⁸ ASV Reg. Suppl. vol. 684, fol. 122r.

⁹ APA Reg. Suppl. vol. 17, fol. 124r, 147v (Ehelyütt köszönöm meg Erdélyi Gabriellának, hogy a *Poenitentiaría Apostolica* kérvénykönyveiben végzett korábbi anyaggyűjtésének vonatkozó jel- zeteit, valamint másolatait rendelkezésemre bocsátotta, amely jelentősen meggyorsította a hely-

áprilisából származik róla, ekkor az *artes* fakultás hallgatójaként jegyezték be nevét a bécsi egyetem anyakönyvébe.¹⁰ Amennyiben elfogadjuk azt az általános nézetet, amely szerint a középkorban átlagosan 13–14 éves korban kezdték meg tanulmányaikat a diákok az említett karon,¹¹ úgy Gáspár 1442/1443 táján láthatta meg a napvilágot. Mindez pedig azt jelenti, hogy Hunyadi Mátyással, a későbbi királlyal lehetett azonos korú,¹² a két apa fentebb említett kapcsolatát alapul véve pedig feltételezhető, hogy gyermekkoruktól ismerhették egymást. Ezt követően Gáspár évekre eltűnik a szemünk elől, így a források arról sem tájékoztatnak, hogy bécsi tanulmányait befejezte-e, amelyre az alábbiakban még visszatérek. Életének következő ismert epizódja a fentebb említett magyar–oszmán összecsapáshoz kapcsolódik. Saját elmondása szerint a vár ostrománál a tüzérség kötelékében szolgált, ahol az uralkodó a *spingardákhoz*¹³ és egyéb fegyverekhez szükséges lőpor, valamint más eszközök (*ingenia*) őrzésével bízta meg.¹⁴ Az ostromra 1463 késő őszén került sor, ám nem zárható ki, hogy Gáspár a következő évi sikertelen oszmán ellencsapás idején is még a várban szolgált.¹⁵ Az ominózus kérvényben egy másik katonai vállalkozásról is említést tett, amelyet az uralkodó a cseh eretnekek (*Boemos hereticos*) ellen vezetett, s amely során – amint láthattuk – a királyi sereg kapitányának jegyzőjeként tevékenykedett.¹⁶ Ismert, miszerint az 1460-as évek végéig komoly problémát okoztak az ország északi részét rettegésben tartó, elsősorban cseh (munkanélküli) zsoldosokból álló kompániák, akik ellen számos akciót vezetett az uralkodó, illetve vezérei.¹⁷ Gáspár vélhetőleg az 1465-ben zajló hadjáratra utalhatott,¹⁸ persze az sem zárható ki, hogy egy korábbi expedícióról van szó. Az említett kapitány kilétének meghatározása sem kilátástalan vállalkozás. Minthogy a szóban forgó területen garázdálkodó stipendiáriusok folyamatos figyelmet igényeltek, a terület közbiztonságának fenntartásában fontos feladat hárult a Felső Részek főkapitányi hivatalát viselőkre. Az említett tisztséget a Szapolyai fivérek töltötték be a vizsgált időszakban, akik a veszélyeztetett részekkel határos Szepességben építették ki legfőbb birtokközpontjukat. Szapolyai Imre 1460–1465 között kincstartóként elsősor-

színi levéltári kutatásaimat.); Függelék 1–3. – Berend ugyanis az erdélyi egyházmegyéhez, közelebbről az ugcotsai *archidiaconatus* kerületéhez tartozott. Németh 2008. 30. 50. sz.

¹⁰ Két ízben is bejegyezték eltérő névalakkal: „Caspar Bak de Berend, Caspar Wakk de Werind”. A később ugyancsak Bécsben feltűnő Boldizsár nevű öccsének tanulmányait vélhetőleg ő támogatta. Tüskés 2008. 3883. és 3886. sz.

¹¹ Fedeles et alii 2017. 13.

¹² Mátyás 1443 februárjában született. Kubinyi 2001. 19.

¹³ Eredetileg faltörő ostromgép, jelen esetben valószínűleg faltörő ágyú. Vö. Dizionario 1847. 684. – E műre Domokos György hívta fel a figyelmem, amelyet e helyütt is köszönök.

¹⁴ Függelék 2. számú oklevél.

¹⁵ Thallóczy 1915. LXXXIII–CXIV.

¹⁶ Függelék 2. számú oklevél.

¹⁷ Tóth-Szabó 1917; Horváth 2003.

¹⁸ Tóth-Szabó 1917. 329.

ban Budán, illetve az 1464-től viselt szlavón báni méltóságából következően többnyire a délvidéken tartózkodott. Ebből adódóan ténylegesen öccse, István tartotta ellenőrzés alatt a veszélyeztetett régiót, s látta el a főkapitányi teendőket kisebb-nagyobb megszakításokkal 1460 és 1465 között. 1465-ben viszont adatolhatóan Imre személyesen vezetett expedíciót a cseh martalócok ellen.¹⁹ E sikeres akciót – melyben amint láthattuk, az uralkodó ugyancsak személyesen vett részt – követően nevezte ki Mátyás örökös szepesi ispánná Imrét.²⁰ Mindebből arra következtek, hogy az oklevélben nem nevesített *capitaneus* valószínűleg Szapolyai Imre lehetett. Mindazonáltal mindkét Szapolyai fivérrel jó viszonyt ápolhatott Gáspár, ugyanis a család kegyurasága alatt álló, s temetkezési helyeként szolgáló szepeshelyi Szent Márton-kollegiális egyház kanonoki közösségének élére került.²¹ Mátyás 1464-ben, minden bizonnyal koronázását (március 29.) követően, de még augusztus 20-a előtt nevezte ki Gáspárt a szepesi prépostság élére. Sajnos a királyi diploma nem maradt korunkra, azonban az uralkodói adomány tényét Szécsi Dénes bíboros, esztergomi érsek Gáspárnak címzett az adományt megerősítő, s a beiktatást elrendelő oklevele megőrizte.²² 1464 késő nyaratól tehát Berendi Bak Gáspár a szepesi társaskáptalan prépostjaként tevékenykedett.²³

Három folyamodvány

Egyházi pályafutását tekintve tehát annyi előzetesen megállapítható, hogy a szepesi prépostság elnyerésével az egyházi középréteg tagjává vált, sőt, e több száz fős réteg elitjébe került. Forrásaink alapján úgy tűnik, hogy ettől kezdve végleg hátat fordított a harcmezőnek, s – Wagner találó megfogalmazása szerint – lelkét immár a szent szolgálathoz kötötte.²⁴ Mindez pedig arra utal, hogy Gáspár az egyházi rend szentségét felvéve az oltárnál szolgálta a Mindenhatót. A korszakban az egyházi rend több fokozatát szolgáltatták ki, amelyek közül az első négy az úgynevezett kisebb (*minores*), míg a következő három már a szent rendek (*sacros ordines*) csoportjába tartozott, végül pedig a püspöki ordó következett.²⁵ Amint fentebb utaltam rá, Gáspár csanádi klerikusként

¹⁹ Horváth 2003. 941, 943, 953–954.

²⁰ Wagner 1774–1778. I., 145–147.; Neumann 2011. 125.

²¹ A templom családi devócióban betöltött szerepére l. Fedeles 2014. 61, 72–73.

²² 1464. augusztus 20.: „[...] presentationem serenissimi principii et domini nostri Mathie regis Hungarie etc. de te nobis factas, de quibus quidem nominatione et presentatione nobis per litteras eiusdem domini Mathie regis per te nobis in specie exhibitas, legitime constituit in prefatam preposituram s. Martini de dicta Scepus, autoritate nostra ordinaria instituimus, confirmamus per presentes [...]” – MNL OL DF 249 045; kiadása: Wagner 1774–14778. I. 340–341.

²³ Prépostságára l. Wagner 1774–1778. III. 69–72.; Pirhalla 1899. 101.; Török 2011. 164.; Labanc 2010. 565.; Labanc–Glejteck 2015. 36–38.; C. Tóth 2017. 142.

²⁴ „animum ad sacrum militiam adiecit”: Wagner 1774–1778. III. 69.

²⁵ Részletesen, további irodalommal l. Salonen–Hanska 2013. 6–8.; Fedeles 2017. 51–52.

szerepel több forrásban, ami egyértelműen arra utal, hogy az első tonzúrárt (*prima tonsura*) már korábban felvette, amely – a hajkorona közepének kör alakú leborotválása révén – a klérushoz tartozás vizuálisan is érzékelhető jele volt. Mindazonáltal ez még nem vonta maga után azt, hogy ezen egyházi karakter viselője ne térhetett volna vissza következmények nélkül a laikus életbe, ugyanis csak az alszerpappá szentelést követően kellett megtartani a cölibátust. Gáspár azonban végül – láthatóan hosszabb mérlegelést követően – úgy határozott, hogy végérvényesen az Úrnak szenteli életét. Öt évvel a préposti méltóság elnyerését követően döntött úgy, hogy felveszi a magasabb egyházi ordókat. Minderről a *Sacra Poenitentiaria Apostolica* hivatalához benyújtott folyamodványai (*supplicationes*) tájékoztatnak.²⁶ Összesen három kérvényt juttatott el Rómába, amelyekben szentelési engedélyért folyamodott. Időrendben az első szupplicációt 1469. március 28-án dokumentálták a hivatal jegyzői, amelyben engedélyt kért, hogy az egyházi rend valamennyi fokozatát (*ad omnes ordines promoveri*) a ferrarai püspöktől vehesse fel, mivel az itáliai városban folytat tanulmányokat (*Ferrariensis causa studii commorans*).²⁷ Hét hónap elteltével Gáspár egy újabb kérelmét hagyta jóvá Philippus Calandrini bíboros nagypenitenciárius.²⁸ Szerencsés módon ez esetben a regiszterkönyvben rögzített kivonat²⁹ mellett fennmaradt a folyamodványt és az engedélyt egyaránt tartalmazó eredeti oklevél is a Szepesi Káptalan Magánlevéltárában.³⁰ E dokumentumból megtudjuk, hogy immár a bolognai egyetem hallgatójaként kívánta felvenni a szent rendeket, s minthogy életvitelszerűen Bolognában tartózkodva (*quia universitate Bononiensis causa studii ad presens moram trahis*) a jelentős földrajzi távolság miatt (*propter distantiam loci*) saját ordináriusához nem fordulhatott, az észak-itáliai városban óhajtotta felszenteltetni magát.

Mindez természetesen nem volt egyedülálló eset, hiszen számos hasonló – köztük magyar vonatkozású – kérelem ismert a korszakból. A kánonjogi előírások értelmében ugyanis a klerikusok saját megyéspüspöktől vehették fel az egyházi rend kisebb-nagyobb fokozatait. Azok számára, akik más egyházmegyében, otthonuktól távol kívánták felszenteltetni magukat, két törvényes lehetőség kínálkozott: saját ordináriusuktól kérhettek írásbeli engedélyt (*littera dimissoria, dimissorialia*) vagy a római Kúria hivatalaihoz, a kancelláriához, a kamarához, illetve Penitenciáriához

²⁶ A hivatal működésére alapvetően I. Göller 1907–1911.; Tamburini 1995.; Schmutge et alii 1996; Salonen–Schmutge 2009; – magyarul: Erdélyi 2003–2005.

²⁷ APA, Reg. Suppl. vol. 17, fol. 147v. – Ferrarai tanulmányairól a korábbi szakirodalom nem tud. Vö. Veress 1941. passim; Sroka 2012.

²⁸ Philippus Calandrini (†1476) bolognai püspök (1447–1476), a s. Susannae (1448–1451), majd a s. Laurentii in Lucina egyház (1451–1476) presbitere, majd az albanói (1468–1471), illetve a portói (1471–1476) egyházak püspök kardinálisa. A nagypenitenciáriusi hivatalt 1458 és 1476 között töltötte be. HC II. 11., 59., 60., 63., 108.; Schmutge et alii 1996. 12.; RPG V. XVIII.; RPG VI. XXV.

²⁹ APA, Reg. Suppl. vol. 17, fol. 124r.

³⁰ Az oklevél szövegét a függelékben, az 1. szám alatt közlöm.

fordulhattak.³¹ Az utóbbi orgánumhoz számos olyan klerikus nyújtott be diszpenzációs kérelmet, akik egyetemi tanulmányaik idején is élvezni kívánták egyházi javadalmukat (*fructus percipere*), illetve a stúdium befejezéséig kívánták halasztani felszentelésüket (*non promoveri*).³² Általános jelenségnek tekinthető, hogy a padovai és a bolognai,³³ illetve más itáliai és európai egyetemeken tanuló külföldi klerikusok tanulmányaik helyszínén vették fel az egyházi ordó különböző fokozatait.³⁴ Gáspár két bolognai tanulótársa, Stolcz Miklós váradi püspök (1470–1473),³⁵ továbbá a pécsi egyházmegye Pozsegavári Balázs³⁶ szintén hasonló folyamodványt nyújtott be a *Sacra Poenitentiaria Apostolicához*. Utóbbi kérvényében bolognai tartózkodása mellett a pécsi püspöki szék üresedésére is hivatkozott.³⁷ A Padovában tanuló Alattyáni Miklós bácsi kanonok ugyancsak a nagy távolság (*propter longam distanciam*) miatt kívánta stúdiumai színhelyén felszenteltetni magát.³⁸

Gáspár Bécsben megkezdett tanulmányait 1464-es préposti kinevezését követően Itáliában folytatta; első folyamodványa alapján először Ferrarában, majd pedig a magyar diákok által is kedvelt Bolognában hallgatott kánonjogot. Mindebből arra következtethetünk, hogy az *artes* fakultáson folytatott tanulmányait a Duna-parti városban korábban lezárta. Pontosán nem ismert itáliai stúdiumainak kezdete, azonban 1472 júliusában abszolvált doktori vizsgája alapján nagy valószínűséggel 1465–1466-ra tehetjük.³⁹ Az adatok alapján arra következtettek, hogy az első három

³¹ Salonen–Hanska 2013. 28–30.

³² Schmugge et alii 1996. 173.; Salonen 2001. 191.

³³ Sambin 1948. 388.; Sambin 1952. 386.; Rehberg 2005. 289.; Rehberg 2007.; Schmugge 2011. 421. – Néhány német vonatkozású korabeli folyamodvány: RPG V. 3834., 3915. sz.; RPG VI. 2080., 6684. sz.

³⁴ Az esztergomi egyházmegye Jakabfi Bertalan a krakkói egyetemen tanult, s „propter distantiam” miatt kérte krakkói szentelését (1476). – APA, Reg. Suppl. vol. 24, fol. 192r.

³⁵ 1471: „Nicolaus electus et confirmatus Varadiensis subdiaconus cupit promoveri, sed quia in civitate Bononiensis studet et per aliquamdiu studere incendit, quatenus petit licentia, ut ab episcopo Bononiensis vel eius vicariis dictos ordines recipere possit.” – APA, Reg. Suppl. vol. 20, fol. 272r; püspökségére I. C. Tóth 2017. 109.

³⁶ A hivatal szupplikációs regisztere szerint 1472. november 26-án aquileiai egyházmegyésként kérte, hogy a bolognai püspöktől vehesse fel a kisebb rendeket. RPG VI. 6479. sz.

³⁷ A nagypenitenciárius által kiállított oklevélben: „sed quia de presenti Bononie causa studentium moram trahis, ac etiam quia ecclesia Quinqueecclesiensis ad presens caret pastore” – Piana 1966. 482. – A püspökség 1472. július 27. és 1473. január 8. között volt üresedésben. Vö. C. Tóth 2017. 90. – Balázs a kánonjogi stúdiumok befejezését követően a pécsi székeskáptalanban jutott kánonnoki javadalomhoz (1473–1478), s 1473-ban a helynöki teendőket is ellátta. Vö. Fedeles 2005. 320. (20. sz.); C. Tóth 2017. 90.

³⁸ „ab ipso Paduano vel aliquo episcopo in civitate Paduani de ipsius licentia sacros ordines celebravit” – APA, Reg. Suppl. vol. 24, fol. 79v.

³⁹ Az egyházi doktrínájáról kiállított, eredeti hártya oklevél a Szepesi Káptalan Magánlevéltárában maradt fenn. Közölte: Sroka 2012. – Mindez egybecseng egy 1478-as szepesi oklevél adataival, amelyben a következőket olvashatjuk: „de consilio capituli, quia ivenis homo erat, ad studium iuris canonici Bononiam recepit” – Wagner 1774–1478. I. 348.; MNL OL DF 272 799.

évet tölthette a ferrarai *studium generalen*, s a *baccalaureatus* megszerzését követően válthatott intézményt. E feltételezést támasztja alá a két fentebb idézett kérvényének dátuma is. Bolognában együtt tanult – többek között – Bakócz Tamás későbbi esztergomi, valamint Váradi Péter majdani kalocsai érsekkel, Szokoli László csanádi püspökkel,⁴⁰ illetve a fent említett Stolcz Miklóssal és Pozsegavári Balázssal.

Említett kérvényei mellett korunkra maradt egy harmadik folyamodványa is,⁴¹ amelyet Fülöp nagypenitenciárius 1469. október 30-án kelt oklevele átiratban is tartalmaz.⁴² E diploma (átirata) amellett, hogy – a három nappal korábban keltez hasonlóan – azon kevés *in partibus* fennmaradt kiadványok közé tartozik,⁴³ amelyeket a Penitenciária magyar ügyfelei számára állítottak ki, további részleteket tartalmaz a szepesi prépost ifjúkorára vonatkozóan. Ebben szerepel ugyanis a jajcai, valamint a felvidéki huszita háborús szerepvállalása, amely összecsapások során sokakat megölték, levágtak (*multa homicidia, plurimeque mutilationes fuerunt*). Ez ugyanis a korabeli kánonjogi normák alapján olyan vétségnek (*delictus*) számított, amely szabálytalan állapotot (*irregularitas*) és alkalmatlanságot (*inhabilitas*), s ebből következően szentelési akadályt eredményezett, amelyek alól a *curia Romana* hivatalai, köztük a Penitenciária adhatott felmentést (*absolutio, dispensatio*).⁴⁴ A Gáspár számára kiállított oklevélben a nagypenitenciárius igazolta, hogy a prépost kezéhez nem tapad vér, azaz ő nem ölt meg egyetlen ellenséges katonát sem (*exponens neminem interfecerit aut mutilaverit*) a két háborús esemény során, következésképpen kérelmezett promóciójának akadálya nincs (*non obstantibus dicto clericali caractere uti, et ad prefatos ordines promoveri*). Jóllehet, közvetlen adattal nem rendelkezünk, azonban huzamosabb itáliai tartózkodása alapján nagy valószínűséggel feltételezhető, hogy kérvényeit személyesen nyújtotta be Rómában.

⁴⁰ Veress 1941. 47–52.

⁴¹ APA, Reg. Suppl. vol. 17, fol. 255v–256r.

⁴² Függelék 2. sz. oklevél.

⁴³ Általános tendenciának tekinthető, hogy a hivatal által kiállított oklevelek – elsősorban személyes voltak miatt – a lokális forrásanyagban nagy arányban elpusztultak. Elsősorban azok a dokumentumok maradtak korunkra, amelyek címzettjei a helyi ordináriusok, illetőleg vikáriusai voltak. Vö. Salonen 2003. 24.

⁴⁴ Salonen–Schmugge 2009. 30–31. 1531. december 30-án Gratiani de Rothon nyújtott be folyamodványt, amelyben előadta, hogy ifjú korában részt vett I. Ferenc francia király itáliai háborújában, sőt Pavia ostrománál (1525) az uralkodóval együtt a császár fogságába került. Ekkor fogadalmat tett, hogy szabadulása esetén egyházi szolgálatba lép (*si ab inimicis salvus evaderet homo ecclesiasticus et presbiter efficeretur ... Deo vovit*). Ezt követően visszatért otthonába, ahol latrokkal került összétűzésbe, akik közül többet megölt. 25 éves korában aztán az avignoni pápai legátussal pappá szenteltette magát, s azt követően misézett, s egyéb liturgikus cselekményeket végzett. Minthogy korábbi vétségei alól szentelése előtt nem kért felmentést, kiközösítést vont magára, utólag folyamodott abszolúcióért (*ab excommunicationis suspensionis et interdicti absolvi hac vice*). Tamburini 1995. 265–266., 66. sz.

„ad sacrum subdiaconatus ordinem [...] promovit et ordinavit”

Berendi Bak Gáspár korunkra maradt folyamodványaiban – az általános formulának megfelelően – mély vallásosságára hivatkozva kívánta az egyházi ordó valamennyi fokozatát felvenni (*ex magno devotionis fervore cupit ad omnes etiam sacros ordines promoveri*), azt követően pedig örökre az Urat szolgálni (*perpetuo Domino famulari*). Első lépésben az 1469. október 30-án kiállított oklevelet mutatta be a bolognai püspök vikáriusának, aki gondosan megvizsgálta (*diligentius interrogavimus et examinavimus*) az okiratot. A perugiai származású Alexander de Longaris bolognai kanonok nagy tapasztalattal bírt az ehhez hasonló „rutinügyekben”, hiszen egyrészt kánon- és civiljogi doktori fokozattal rendelkezett, másrészt pedig ekkor már közel egy évtizede állt a hivatal élén.⁴⁵ A bolognai püspöki kúria és a Penitenciária közötti harmonikus együttműködést szavolta, hogy a püspöki méltóságot ekkor Fülöp bíboros nagy-penitenciárius viselte (1447–1476).⁴⁶ Miután a helynök az oklevél valóságtartalmáról meggyőződött (*supra premissa facta invenimus contenta in dictis preinsertis litteras vera esse*), megadta a szentelési engedélyt. Erről december 13-án közjegyzői okiratot állítottak ki, amely tartalmazta a nagy-penitenciáriusi oklevél átiratát is.⁴⁷

Az egyházi ordó egyes grádusainak felvételéhez különböző előfeltételeknek kellett megfelelniük a jelölteknek. A törvényes származás mellett az egyes kategóriák esetében az alsó korhatárt is rögzítették, emellett a kandidálók testi épségéről, erkölcséről, elméleti felkészültségéről vizsgálat keretében győződtek meg a szentelést megelőzően. A magasabb rendek első fokozatát jelentő *subdiaconatus* felvételéhez az említettek felül a megélhetést biztosító javadalom, illetve az ellátás (*titulus patrimonii, titulus ecclesiasticus*) igazolása is szükséges volt.⁴⁸ Az általános gyakorlatnak megfelelően a szentelést megelőző napokon kerülhetett sor a bolognai püspöki kúriában a szentelendő, így Gáspár alkalmasságának vizsgálatára. Egyetemi tanulmányokat folytatva elméleti felkészültsége nem volt kérdéses, nyilvánvalóan kiváló latinista lehetett, s minthogy a kisebb rendeket már korábban – valószínűleg még Magyarországon – felvette (*in minoribus ordinibus legitime constitutum*),⁴⁹ ismerte a katekizmust, tudott zsolozsmázni. Gáspár végül a gondos vizsgálat során minden szempontból alkalmasnak bizonyult (*reperitum ydoneum et sufficientem*), s prépostsága révén az egzisztenciáját biztosító bevétellel is rendelkezett, így szentelése elől immár valamennyi (esetleges) akadály elhárult.

⁴⁵ 1460. január 23. és 1497. szeptember 23. között látta el a helynöki teendőket. Piana–Cenci 1968. 144. 1. jz. és 229.

⁴⁶ L. 29 jz.

⁴⁷ Függelék 2. sz. oklevél.

⁴⁸ Plöchl 1962. 302–303.

⁴⁹ A négy kisebb rend (*quatuor minores*) közé a következők tartoztak: *hostiarius, lector, exorcista, acolitatus*. Vö. Fedeles 2017. 53.

A promócióra a bolognai Szent Péter székesegyházban került sor 1469. december 23-án. Az általános, több jelölt részvételével zajló esemény (*generales clericorum ordinationes sollemniter celebrans*) az adventi kántorböjti időszak utolsó napján, szombaton zajlott. Az ünnepi szentmisét a bolognai *ordinarius* első *suffraganeusa*, a domínikánus Matheus de Pontremulo, tanisi címzetes püspök celebrálta,⁵⁰ s ő szentelte fel a jelölteket. Jóllehet a szepesi prépost a szent rendek valamennyi fokozatát fel kívánta venni, ekkor mindössze alszerpappá szentelte (*ad sacrum subdiaconatus ordinem rite et sollemniter promovit et ordinavit*) a bolognai segédpüspök. A promóciót követően közjegyzői okiratot (*littera testimonialis, littera ordinum, littera formata, formata*) állítottak ki Gáspár számára, amely hivatalosan igazolta a *subdiaconatus* felvételét.

Az Örök Városban

Gáspár immár alszerpapként csiszolta tovább tudását a korabeli jogászképzés első számú központjában, a patinás bolognai *studium generalén*. Amint fentebb említettem tanulmányait a kánonjogi doktori fokozat megszerzésével zárta le 1472 nyarán. Egy hat esztendővel később kiállított káptalani oklevélből arról értesülünk, hogy doktori vizsgáját követően a római Kúriába utazott, ahol hosszabban időzött.⁵¹ Római tartózkodása alatt a „kötelező” zarándokprogramok teljesítése mellett alkalmat nyílt egyéb személyes és hivatalos ügyek intézésére is. Adataink alapján úgy tűnik, hogy az *Urbs Aeterna*ban került végül sor pappá szentelésére is, jóllehet az eseményről nem maradt fent *littera formata*.⁵² Minderre egy 1478 októberében kelt oklevél utalásából következtethetünk, amely – minden kétséget kizáróan Gáspár személyes beszámolója alapján – arról tudósít, hogy első szentmiséjét (*primicia*) Rómában, Szent Crispin mártír napján, azaz 1472. október 25-én mutatta be.⁵³ Sajnos további adatok hiányában – egyelőre – nem ismert, hogy pontosan kitől, mikor és hol vette fel a – diakónusi, majd pedig a – presbiteri ordót.⁵⁴ Római tartózkodása során a szepesi prépostsággal kap-

⁵⁰ 1464. április 20-án kapott pápai proviziót. HC II. 245, 2. jz. Személyére l. Bologna 1904.

⁵¹ „ad dignitatem doctoratus iuris canonici promotus, demum inde secessit ad Curiam Romanam [...] in eadem Curia Romana per certa tempora residents” – Wagner 1774–1478. I. 348.; MNL OL DF 272 799.

⁵² A 15. századtól kezdődően a külföldiek Kúriában történő szentelését a *Camera Apostolica* hivatala szervezte, s egyúttal a promóciók alapvető adatait (szentelés helye és ideje, név, javadalom, egyházmegye) dokumentálta. A promóciókra vonatkozó – kisebb-nagyobb hiátusokat tartalmazó – adatokat a *Libri formatarum* sorozat kötetekben rögzítették. Vö. ASV Cam. Ap. Libri Format. vol. 1–14. – A kötetekkel kapcsolatos alapvető szakirodalomra, valamint a magyar vonatkozású bejegyzések rövid áttekintésére l. Fedeles 2017. 63, 71–73.

⁵³ „ibique [sc. in Curia Romana – T. E.] primam missam suam in eadem Urbe in die ss. Crispini et Crispiani martyrum feliciter celebravit” – Wagner 1774–1478. I. 348–349.; MNL OL DF 272 799.

⁵⁴ A *Libri Formatarum* mindössze egyetlen magyar vonatkozású adatot tartalmaz 1472-ből. Az esztergomi egyházmegyes Iacobus Iacobi Vrtel de Cydinot a római Szent Péter-bazilika sekrestyé-

csolatos ügyek intézésére is alkalma nyílt. 1472. november 21-i dátum alatt jegyezték be az Apostoli Kancellária egyik kérvénykönyvébe Gáspár – vélhetőleg személyesen előterjesztett – folyamodványát, amelyben – régi szokásra hivatkozva – a mindenkori szepesi prépost számára kérte a főpapi jelvények viselésének engedélyét.⁵⁵ IV. Sixtus pápa (1471–1484) ugyanazonnap kelt bullájában hagyta jóvá e szupplikációt.⁵⁶

Az Örök Városból hazatérve jó pásztorként elsősorban a szepesi kanonoki közösségre, illetve a joghatósága alá tartozó hívekre fordította figyelmét. A káptalan tagjai, a kerület klérusa és a hívek adományainak segítségével újraboltoztatta a prépostsági egyházat, renováltatta az ablakokat és a tetőzetet. A felújított gótikus templomot Sikrokai László egri segédpüspök szentelte fel 1478. október 10-én.⁵⁷ Végrendeletében saját és szülei üdvösségét előmozdítandó (*pro refrigerio salutis anime sue et parentum suorum*) örökös misealapítványt tett Szepeshelyen. A káptalan számára két szőlőt, valamint 800 forintot hagyott hátra, amelynek fejében a kanonokok gondoskodtak a napi mise celebrálásáról. A Szent Márton-templom Három királyok-oltárnál – amely előtt Gáspár nyughelyét kiválasztotta – vasárnap a Szentháromság tiszteletére, csütörtökön az elkövetett vétkekért, pénteken az Úr szenvedésének emlékére, szombaton pedig a Szent Szűz tiszteletére mutattak be egy-egy szentmisét, hétfőn, kedden és szerdán pedig rekviemet mondtak.⁵⁸ Berendi Bak Gáspár szepesi prépost egykori sírfelirata tanúsága szerint 1493. június 5-én tért meg Teremtőjéhez.⁵⁹

jében sorra kerülő általános szentelés alkalmával Jakab lombardiai püspök március 14-én diakónussá, majd két héttel később a bazilika Mária-kápolnájában pappá szentelte. ASV Libri format. vol. 6. fol. 34r, 39v. Kiadása: Rábik 2014. 42–43. sz.

⁵⁵ „[...] ecclesiam sancti Martini in comitatu Scepusiensis, Strigoniensis diocesis, olim cathedral-em fuisse et adhuc inter alia ipsi ecclesia iocalia conservet mitra et baculus pastoralis ipsiusque ecclesie prepositus pro temore existens de antiqua est consuetudine [...] in prefata ecclesia et ex eam in quibuscunque locis in quibus iurisdictionis predicta uti consuevit, mitra etiam aurifrigata seu margaritis et lapidibus pretiosis decorata, ac baculo pastoralibus quotiens sibi placuerit uti et populo etiam solemniter benedicere [...] ubique locorum rochetum gestare libere et licite valeat concedere dignemini de gratia speciali [...]” – ASV Reg. Suppl. vol. 684, fol. 122r.

⁵⁶ Wagner 1774–1778. I. 344–347.

⁵⁷ Wagner 1774–1778. I. 349.

⁵⁸ A testamentumot a káptalan 1493. június 9-én kelt oklevele tartalmazza. Ekkor Gáspár már nem volt az élők sorában, ugyanis a kiadványban a következő olvasható: „quod cum *nuper* reverendus *quondam* dominus Caspar Bak, decretorum doctor, prelatu et prepositus dicte ecclesie nostre” – MNL OL DF 272 804 [kiemelés tőlem – F. T.]

⁵⁹ Egykori – időközben elenyészett – sírfeliratát Wagner Károly örökítette meg: „Hic iacet dominus Gaspar Bak de Berenth praepositus huius ecclesieae Scepusiensis. Obiit V. die Iunii Anno Domini MCCCCXCIII” – Wagner 1774–1778. II. 339.

Függelék

1.

Róma, 1469. október 27.

Fülöp albanói bíboros püspök, nagypenitenciárius Bak Gáspár szepesi prépost kérésére engedélyezi, hogy, mivel egyetemi tanulmányokat folytatva saját ordináriusától nagy földrajzi távolság választja el, az egyházi rendeket, amennyiben alkalmasnak mutatkozik, s megfelelő javadalommal rendelkezik tanulmányai helyszínén, Bolognában vehesse fel.

(Eredeti: Szlovákia, Spišský Archív, Szepesi Káptalan Levéltára I. rész /U 757 11 1 10/, fényképmásolata: MNL OL DF 272 729)

Philippus, miseratatione divina episcopus Albanensis, dilecto in Christo Caspari Back, clerico Cenadiensis diocesis salutem in Domino. Ex parte tua fuit coram nobis propositum, quod tua ex magno devotionis fervore cupit ad omnes etiam sacros ordines promoveri, et in eis perpetuo Domino famulari, sed quia universitate Bononiensis causa studii ad presens moram trahis, et in futurum ad tempus trahere intendis, et ad ordinarium tuum proso sapiendis huiusmodi ordinibus propter distantiam loci commode adire non potes, quare supplicari fecisti humiliter tibi super hiis per Sedem Apostolicam misericorditer provideri. Nos igitur tuus in hac parte supplicationibus inclinatu auctoritate domini pape cuius penitentiarie etiam gerimus, et de eius specialiter mandato super hoc vive vocis oraculo nobis facto, ut a vicario in pontificalibus nostro vel suffraganeibus ecclesie nostre Bononiensis catholico iam et communionem dicte sedis habente ad dictos ordines duntamen aliis ydoneus et sufficiens existas, secundum canonicas, sanctiones et sufficientem titulum habeas, super quibus ordinantis conscientiam oneramus, rite statutisque a iure temporibus libere recipere, et in eis postmodum licite ministrare valeas, alio tibi non obstante canonico verisque existentibus supradictis tenore presentium tibi et ordinati predicto licentiam impartimur, constitutionibus apostolicis et statutis tam provincialibus, quam sinodalibus contrariis non obstantibus quibuscunque. Datum Rome apud Sanctumpetrum, sub sigillo officii penitentiarie, VI Kalendas Novembris, pontificatus domini Pauli pape II, anno sexto.

Ia. de Cremonense, Teofilus
G. Seuqohmi

Hártya, függőpecséttel megerősítve, a plikán: 'C. de Urbino', a verso felső részén: 'Io. Marsily'.

2.

Bologna, 1469. december 13.

Alexander de Longaris bolognai általános püspöki helynök a nagypenitenciárius felmentése alapján, berendi Bak Gáspár szentelését engedélyezi.

(Eredeti: Szlovákia, Spišský Archív, Szepesi Káptalan Levéltára, I. rész /U 757/11 4 66/; fényképmásolata: MNL OL DF 272 792; részleges kiadása: Wagner III. 69–70.)

Universis et singulis ad quos presentes adveneant. Alexander de Longaris de Perusio, iuris utriusque doctor, canonicus Bononiensis, reverendissimi in Christo patris et domini, domini Philippi miseratione divina sacrosancte Romane ecclesie episcopi cardinalis Bononiensis, et episcopi Albanensis, ac maioris penitentiarii in episcopatu Bononie vicarius in spiritualibus et temporalibus generalis, ac comissarius et executor universis ad infrascripta per prenomiatum reverendum dominum episcopum cardinalem ac maiorem penitentiarium specialiter deputatus, salutem in Domino. Litteras prefati reverendissimi in Christo patris et domini, domini episcopi cardinalis et maioris penitentiarii scriptas in membrana et sigillo cereo officii penitentiarie pendenti munitas, sanas integras et illesas, non abollitas, non cancellatas, nec in aliqua sui parte viciatas vel suspectas, sed omnia prorsus vitio et suspceptione carentes nobis per venerabilem virum dominum Casparem Back, clericum Cenadiensis diocesis in civitate Bononie studii causa residente principale in ipsis litteris principaliter nominatum coram notario publico et testibus infrascriptis presentatas, nos cum ea, qua decuit reverentia benigne noveritis recepisse huiusmodi sub tenore videlicet: ^aPhilippus miseratione divina episcopus Albanensis discreto viro vicario nostro in spiritualibus in ecclesia nostra Bononiensis salutem in Domino. Ex parte Casparus Back, clerici Cenadiensis diocesis nobis oblata petitio continebat, quod ipse olim cum serenissimo rege Ungarie in expugnatione seu obsidione cuiusdam castri Jayza nuncupati, ab inamissimis Turcis, Christi nominis inimicis tunc tenti, in quo seu ex ipso per infideles innumera, mala et oppressiones plurime Christianis fiebant in bellis interfuit, ac pulveres pro spingardis et aliis machinarum generibus necessarios, ac alia ingenia oportuna per prefatum serenissimum regem ad hoc deputatus custodivit, illosque pulveres et alia huiusmodi quoties opus fuit in obsidione huiusmodi ad loca sibi commissa portari fecit ad infidelium expugnationem dumtaxat, et castrum predicti obsidionem ut preferitur. Necnon dum rex predictus Boemos hereticos pestilentes de patria pro ipsius et fidei orthodoxie tuitione reicere contenderet, ipse exponens, qui cuiusdam dicti regis capitanei notarius existebat, ab ipso capitaneo iussus, litteras nonnullas aliis gentium armorum capitaneis scripsit, ut ad obsidionem castrorum et terrarum predictarum hereticorum properarent, ac etiam civibus civitatum prelibato regi subiectarum, quod ad obsidionem predictam contra hereticos huiusmodi fiendam instrumenta bellica et alia necessaria afferent,

opemque ^bprestarent eisdem, atque premissa ministrarent, prout gentes armorum huiusmodi ad obsidionem accesserunt, civesque instrumenta et alia necessaria predicta, opem eiusdem prestantes attulerunt seu ministrarunt et propterea in bellis huiusmodi occasione inter eos initis, multa homicidia, plurimeque mutilationes fuerunt ex utriusque parte perpetratae, quibus omnibus interfuit, ac dum preparationes ad premissam fierent astitit nullum tamen manibus propriis interfecit seu mutilavit, nec interfeci seu mutilari mandavit. Cum autem ipse exponens manus a sanguine aliis, quod ut permittitur continuerit, cupiatque clericali caractere uti et ad omnes etiam sacros ordines promoveri, et in eis postquam promotus fuit perpetuo Altissimo famulari, stimuletur tamen quandoque in conscientia agnoscens culpam, ubi minime repperitur et magis posset in futurum stimulari, si forsitan ab aliquibus simplicibus et uiris ignarus, ac ipsius exponentis emulis affereretur, ipsum propter premissa homicidiorum et mutilationum reatus incurrisse, et irregularitatis maculam seu inhabilitatis notam contraxisse, ac dicto clericali caractere uti, ac ad dictos ordines promoveri, et in eis postquam promotus erit, licite ministrare non posse, ad tollendum igitur stimulos huiusmodi et obstruenda ora quorumcumque in futurum fortassis obloqui volentium emulorum obstruenda supplicari fecit dictus exponens sibi super his per Sedem Apostolicam in foro conscientie dumtaxat misericorditer provideri. Nos igitur auctoritate domini pape cuius penitentiariae curam gerimus, discretionem tue, cum dictus exponens ^c(ut asserit) ibidem causa studii aliquamdiu residere habeat, committimus, quatenus si per simplicem ipsius exponentis assertionem nullis desuper adhibitis testibus, nullisque litteris datis, sed presentibus laniatis premissa vera esse inveneris, et quod exponens ^cneminem interfecerit aut mutilaverit super quibus tuam conscientiam oneramus declares in foro conscientie tantum, ipsum premissorum occasione nullos homicidiorum seu mutilationum reatus incurrisse, sed premissis non obstantibus dicto clericali caractere uti, et ad prefatos ordines promoveri, ac in eis postquam promotus fuerit, alio sibi canonico non obstante ministrare posse. Datum Rome apud Sanctum Petrum sub sigillo officii penitentiariae III Kalendas Novembris,⁶⁰ pontificatus domini Pauli pape II anno sexto. C. Boccardinus.^a Post quarum quidem litterarum presentationem et receptionem nobis et per nos ut promittitur factas fuimus per prefatum dominum Casparem principalem in eisdem litteris principaliter nominatum debiti cum instantia requisiti, ut ad ipsarum litterarum et contentorum in eis executionem iuxta litterarum earundem vim, formam et tenorem procedere dignemur. Nos igitur Alexander, vicarius et commissarius ac executor antedictus attendentes requisitione huiusmodi fore iustam et consonam rationi quoque iusta petentibus non est denegandus assensus preinsertis litteris et contentis in eis perlectis ac diligenter consideratis prefatum dominum Casparem principalem in

⁶⁰ 1469. október 30.

ipsis litteris nominatum de et super contentis in eisdem preinsertis litteris maturius et diligentius interrogavimus et examinavimus. Verum qua per examinationem huiusmodi et assertionem dicti domini Casparis nobis in de et supra premissa facta invenimus contenta in dictis preinsertis litteras vera esse, et quod ipse dominus Caspar nemine interfecit aut mutilavit auctoritate prefati reverendissimi domini episcopi cardinalis maioris penitentiarii nobis in hac parte ut supra commissa, et qua fungimur omnique modo iure via, causa et forma quibus melius et efficacius potuimus atque possumus declaravimus, prout etiam harum serie declaramus in foro conscientie tantum ipsum dominum Casparem premissorum in presentis litteris contentorum occasione nullas homicidiorum seu mutilationum reatus incurrisse, sed premissis in eisdem litteris descriptis non obstantibus eundem dominum Casparem dicto clericali caractere uti et ad omnes etiam sacros ordines promoveri, ac in eis postquam promotus fuerit alio sibi canonico non obstante ministrare posse. In quorum fidem et testimonium presentes nostras litteras vim publici instrumenti continentes ex inde fieri et publicari fecimus et sigilli curie episcopalis Bononiensis munimine roborari. Datum et actum Bononie, in episcopali palacio in camera nostre solite residentie, presentibus venerabili et eximii decretorum doctore domino Iohanne, quondam Cathelani de Sala de Bononie, priore monasterii sancti Michaelis de Castello Britonum, Bononiensis diocesis, ordinis militie beate Marie virginis et Nicolao Iohannis de Modiema, habitatore Bononie in capella sancti Mathei de Accharisiis testibus ad predictam vocatis adhibitis et rogatis, sub anno a nativitate Domini nostri Ihesu Christi, Millesimo quadringentesimo sexagesimo nono, Indictione secunda, die tertio decimo mensis Decembris, pontificatus prefati sanctissimi in Christo patris et domini nostri, domini Pauli divina providentia pape secundi anno sexto.

Albizus de Dugliolo, notarius curie episcopalis
Bononiensis rogatus ac mandato scripsit

Hártya, a *versón*: 'Dispensatio Casparis Back, ut ad ordines promoveri possit, tametsi occasione belli Turcici et Bohemici irregularitatem incurrisse de anno 1469'. | ^{a-a} E részt közölte: Wagner 1774–1778. III. 69–70, majd ennek nyomán Katona 1792. 462–464. | ^b Előtte áthúzva: 'illis'. | ^{c-c} E rész Wagner kiadásából kimaradt.

3.

Bologna, 1469. december 23.

Közjegyzői okirat, amely igazolja, hogy a bolognai székesegyházban sorra kerülő általános ordináció során Bak Gáspár szepesi prépostot Matheus de Pontremulo bolognai segédpüspök alszerpappá szentelte.

(Eredeti: Szlovákia, Spišský Archív, Szepesi Káptalan Levéltára, Mohács előtti oklevelek /U 608/ 364//; fényképmásolata: MNL OL DF 264 483)

In Christi nomine amen. Anno nativitatis eiusdem millesimo quadringentesimo nono, indictione secundo, die vigesimo tertio mensis Decembris, tempore pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri, domini Pauli, divina providentia pape secundi missam et generales clericorum ordinationes sollemniter celebrans Bononiensis in ecclesia cathedrali santi Petri Bononiensis, apud altare maius eiusdem ecclesie, reverendus in Christo dominus Matheus de Pontremulo, Dei et Apostolice Sedis gratia episcopus Tanensis, reverendissimi in Christo patris et domini domini Philippi, episcopi Albensis presbiteri cardinalis, episcopi Bononiensis et principis suffraganeus, de licentia venerabilis viri et eximii utriusque iuris doctoris domini Alexandri de Longaris de Perusio, canonici Bononiensis, prefati reverendissimi domini cardinalis et episcopi Bononiensi in spiritualibus et temporalibus curie episcopalis Bononiensis vicarii generalis, venerabilem virum et eximum iuris peritum dominum Casparem Back, clericum Cenadiensis diocesis, prepositum ecclesie sancti Martini, Strigoniensis diocesis in minoribus ordinibus legitime constitutum, ad hoc que repertum ydoneum et sufficientem eius diligenti examinatione premissa, vigore tamen licentie Apostolice sibi concessa per prefatum reverendissimum dominum et dominum Philippum, episcopum Albanensem, prefati sanctissimi domini nostri maiorem penitentiarium ad titulum sue prepositure ibidem presentem et humiliter acceptantem ad sacrum subdiaconatus ordinem rite et sollemniter promovit et ordinavit iuxta ritum et formam sancte matris ecclesie consuetos. Mandans prefatus Alexander dominus episcopus michi, Ioannisbaptiste (!) de Grassis notario relato, ac me rogans prefatus dominus Caspar prepositus antedictus, ut de predictis omnibus et singulis publicam conficiam instrumentum iussit sigillo curie episcopalis Bononiensis impressione muniri infidem et testimonium omnium singulorum premissorum. Actum Bononie in ecclesia cathedrali sancti Petri Bononiensis, presentibus ibidem venerabilibus viris domino Ludovico de Muzolis utriusque iuris doctore, canonico Bononiensis, D. Floriano cum Ioannis bidelli, domino Caspares de Capite Leonis, ambobus capellanis ecclesie Bononiensis, domino Christoforo Arestani et domino Lanaloto ambobus

mansionariis prefate cathedralis ecclesie sancti Petri Bononiensis testibus omnibus ad premissa omnia et singula vocatis adhibitis specialiter et rogatus.

Ego Lazarus filius quondam Ioannis dela Peña, publicus Apostolici et Imperiali auctoritatibus notarius, predicta omnia et singula prout in notis rogationibus et scripturis circumspecti viri domini Ioannis Baptiste de Grassis, notarii predicti inveni, et omnia de ipsius domino Ioannis Baptiste voluntate commissione et mandato scripsi, sumpsi et exemplavi et in hanc publicam formam redegem, hic ideo me publice subscripsi et signum meum consuetum apposui in fidem omnium premissorum.

Ego Ioannes Baptista, quondam scilicet Iacobi de Grassis, civis Bononiensis publica Apostolica Imperiali et communis Bononiensis ac curie episcopalis Bononiensis auctoritate notarius predictis omnibus et singulis dum sic, ut permittitur agerentur et fierent interfui eaque rogatus et quia aliis negotiis impeditus extiti ideo suprascriptum, Lazarum notarium antedictum scribi et exemplari feci hic ideo me publici subscripsi signum nomenque meum apposui consuetum infidem et testimonium omnium premissorum subscripsi.

Hártyán, a záradék mellett a bal margón két közjegyzői *signet* látható. Alul, középpütt a püspöki kúria mandorla alakú pecsétlenyomata. Hátoldalán egykorú kézírással: 'Gaspar Bak Bononie promotus ad subdiaconatus gradum'.

Források

APA = Archivio della Penitenzieria Apostolica, Città del Vaticano

ASV = Archivio Segreto Vaticano, Città del Vaticano

Cam. Ap. Libri Format. = ASV Camera Apostolica Libri Formatarum

Katona 1792 = Katona, Stephanus: Historia Critica regum Hungarie stirpis mixtae. Tomulus VIII, ordine XV. Colotzae, 1792.

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest

MNL OL DF = MNL OL Diplomataikai Fényképgyűjtemény

MNL OL DL = MNL OL Diplomataikai Levéltár

Rábik 2014 = Camera apostolica 1 (Libri formatarum 1425–1524). Ad edendum preparavit Vladimír Rábik. Trnavae – Romae, 2014. (Monumenta Vaticana Slovaciae IV.)

Reg. Suppl. = Registri delle Suppliche

RPG V = Repertorium Poenitentiarie Germanicum V. Verzeichnis der in den Supplikenregistern der Pönitentiarie Pauls II. vorkommenen Personen, Ki-

- rchen und Orte des Deutschen Reiches 1464–1471. Text bearbeitet von Ludwig Schmugge, unter Mitarbeit von Peter Clarke, Alessandra Mosciatti und Wolfgang Müller. Indices bearbeitet von Hildegard Schneider-Schmugge und Ludwig Schmugge. Tübingen, 2002.
- RPG VI = Repertorium Poenitentiariae Germanicum VI. Verzeichnis der in den Supplikenregistern der Pönitentiare Sixtus' IV. vorkommenen Personen, Kirchen und Orte des Deutschen Reiches 1471–1484. I. Teil: Text bearbeitet von Ludwig Schmugge, unter Mitarbeit von Michael Marsch und Alessandra Mosciatti. Tübingen 2005.
- Thallóczy 1915 = Thallóczy Lajos: Jajca (bánság, vár és város) története. Budapest, 1915. (Codex diplomaticus partium regno Hungariae adnexarum 4.)
- Wagner 1774–1778 = Carolus Wagner: Analecta Scepusii sacri et profani pars I–IV. Ed. Viennae–Posonii–Cassoviae, 1774–1778.

Felhasznált irodalom

- Arch. 1458–1526 = C. Tóth Norbert – Horváth Richárd – Neumann Tibor – Pálosfalvi Tamás: Magyarország világi archontológiája 1458–1526. I. Főpapok és bárók. Budapest, 2016.
- Bárány et alii 2017 = Bárány Attila – B. Szabó János – Veszprémy László: A késő középkor hadtörténete (1387–1490). In: Magyarország hadtörténete I. A kezdetektől 1526-ig. Főszerk. Hermann Róbert, szerk. Veszprémy László. Budapest, 2017.
- Bologna 1904 = Bologna, Pietro: I vescovi appartenenti a famiglie di Pontremoli e del suo territorio. In: Atti e memorie della R. Deputazione di storia patria per le provincia Modenesi, ser. V, 3. (1904), 38–42.
- Dizionario 1847 = Gran dizionario teorico–militare contenente le definizioni di tutti i termini tecnici spettanti all'arte della guerra, con analoghe istruzioni e con una raccolta dei comandi adattati alla scuola moderna. Italia, 1847.
- Erdélyi 2003–2005 = Erdélyi Gabriella: A Sacra Poenitentiaria Apostolica hivatala és magyar kérvényei a 15–16. században. I. Közlemény. *Levéltári Közlemények* 74. (2003), 33–57., II. Közlemény. *Levéltári Közlemények* 76. (2005), 63–103.
- Fedeles 2005 = Fedeles Tamás: A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban (1354–1526). Pécs, 2005. (Tanulmányok Pécs történetéből 17.)
- Fedeles 2014 = Fedeles Tamás: „E földi hazát örök és mennyei palotával elcserélni”. Szempontok a késő középkori főúri vallásosság vizsgálatához. In: Böhm Gábor – Fedeles Tamás (szerk.): *Mesterek és Tanítványok. Tanulmányok a bölcsészettudományok területéről*. Pécs, 2014. 54–80.

- Fedeles 2017 = Fedeles Tamás: Magyar klerikusszentelések Rómában a hitújítás kezdetén. In: Varga Szabolcs – Vértesi Lázár (szerk.) Egyházi társadalom a Magyar Királyságban a 16. században. Pécs, 2017. 51–104. (Seria Historiae Dioecesis Quinqueecclesiensis XVII.)
- Fedeles et alii 2017 = Fedeles Tamás – Lengvári István – Pohánka Éva – Polyák Petra: A pécsi felsőoktatás évszázadai. Pécs, 2017².
- Göller 1907–1911 = Göller, Emil: Die päpstliche Pönitentiarie von ihrem Ursprung bis zu ihrer Umgestaltung unter Pius V. 2 Bde, in 4 Teilen. Rom, 1907–1911. (Bibliothek des Königlich Preußischen Historischen Instituts in Rom 3, 4, 7–8)
- HC = Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi, sive Summorum Pontificum, S.R.E. Cardinalium, ecclesiarum Antistitum series I–VIII. Ed. Van Gulik, Guilelmus – Eubel, Conradus – Gauchat, Patricius – Schmitz-Kallenberg, Ludovicus – Ritzler, Remigius – Sefrin, Priminus. Monasterii – Patavii, 1913–1978.
- Horváth 2003 = Horváth Richárd: A Felső Részek kapitánysága a Mátyás korban. Századok 137. (2003), 929–954.
- Horváth 2013 = Horváth Richárd: The Castle of Jajce in the Organization of the Hungarian Border Defence System under Matthias Corvinus. In: Birin, Ante (red.): Stjepan Tomašević (1461.–1463) – slom srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva. Zagreb, 2013. 89–98.
- E. Kovács 2005 = E. Kovács Péter: Jajca 1464. évi ostroma. In: Hausner Gábor (szerk.): Az értelem bátorsága. Tanulmányok Perjés Géza emlékére. Budapest, 2005. 403–418.
- Kubinyi 2001 = Kubinyi András: Mátyás király. Budapest, 2001.
- Labanc 2010 = Labanc, Peter: Spišskí prepošti 1301–1511. In: Luboslav Hromják (ed.): Z dejín Spišského prepoštstva. Zborník z medzinárodnej konferencie pri príležitosti 800. výročia prvej známej písomnej zmienky o Spišskom prepoštstve. Spišské Podhradie, 2010. 564–565.
- Labanc–Glejtec 2015 = Labanc, Peter – Glejtec, Miroslav: Spišské prepoštvo na prelome stredoveku a novoveku. Trnava, 2015.
- Neumann 2011 = Neumann Tibor: A Szapolyai család legrégebbi címere. *Turul* 84. (2011), 123–128.
- Németh 2008 = Németh Péter: A középkori Szatmár megye települései a XV. század elejéig. Nyíregyháza, 2008.
- Piana 1966 = Piana, Celestino: Nuove ricerche su le Università di Bologna e Parma. Quaracchi, 1966. (Spicilegium Bonaventurianum 2.)
- Piana–Cenci 1968 = Piana, Celestino – Cenci, Cesare: Promozioni agli ordini sacri a Bologna e alle dignità ecclesiastiche nel Veneto sei secoli XIV–XV. Quaracchi, 1968. (Spicilegium Bonaventurianum 3.)
- Pirhalla 1899 = Pirhalla Márton: A szepesi prépostság vázlatos története kezdetétől a püspökség felállításáig. Lőcse, 1899.

- Plöchl 1962 = Plöchl, Willibald: *Geschichte des Kirchenrechts*, Bd. 2.: *Das Kirchenrecht der abendlaendischen Christenheit 1055 bis 1517*. Wien – München, 1962.
- Rehberg 2005 = Rehberg, Andreas: *Deutsche Weihekandidaten in Rom am Vorabend der Reformation*. In: Flug, Brigitte – Matheus, Michael – Rehberg, Andreas (Hrsg.): *Kurie und Region. Festschrift Brigide Schwarz zum 65. Geburtstag*. Stuttgart, 2005. 277–305.
- Rehberg 2007 = Rehberg, Andreas: *L'affluenza di ordinandi a Roma alla vigilia della riforma luterana*. In: Alazard, Florence – Brasca, Frank la (eds.): *La papauté à la Renaissance*. Paris, 2007. 167–249.
- Reynolds 1999 = Reynolds, Roger E.: *Clerical Orders in the Early Middle Ages. Duties and Ordination*. Aldershot, 1999. (Variorum collected studies series 670.)
- Salonen 2001 = Salonen, Kirsi: *The Penitentiary as a Well of Grace in the Late Middle Ages. The Example of the Province of Uppsala 1448–1527*. Helsinki, 2001. (*Annales Academiae Scientiarum Fennicae* 313.)
- Salonen 2003 = Salonen, Kirsi: *Zur Kommunikation zwischen der Pönitientarie und der Provinz von Uppsala*. In: Salonen, Kirsi – Krötzl, Christian (eds.): *The Roman Curia, the Apostolic Penitentiary and the Partes in the Later Middle Ages*. Roma, 2003. 23–31. (*Acta Instituti Romani Finlandie* vol. 28)
- Salonen–Hanska 2013 = Salonen, Kirsi – Hanska, Jussi: *Entering a Clerical Career at the Roman Curia, 1458–1471*. Farnham et alii, 2013.
- Salonen–Schmugge 2009 = Salonen, Kirsi – Schmugge, Ludwig: *A sip from the well of grace. Medieval texts from the Apostolic Penitentiary*. Washington, 2009.
- Sambin 1948 = Sambin Paolo: *Chierici ordinati a Padova alla fine del Trecento*. *Rivista di storia della Chiesa in Italia* 2. (1948), 381–402.
- Sambin 1952 = Sambin, Paolo: *Altri chierici ordinati a Padova nella seconda metà del sec. XIV*. *Rivista di storia della Chiesa in Italia* 6. (1952), 386–407.
- Schmitz 1894 = Schmitz(-Kallenberg), Ludwig: *Die Libri Formatarum der Camera Apostolica*. *Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und für Kirchengeschichte* 8. (1894), 451–472.
- Schmugge 2011 = Schmugge, Ludwig: *Zum römischen „Weihetourismus“ unter Papst Alexander VI. (1492–1503)*. In: *Europa e Italia. Studi in onore di Giorgio Chittolini*. Firenze, 2011. 417–436. (*Reti medievali e-book* 15)
- Schmugge et alii 1996 = Schmugge, Ludwig–Hersperger – Patrik–Wiggenhauser, Béatrice: *Die Supplikenregister der päpstlichen Pönitientarie aus der Zeit Pius' II. (1458–1464)*. Tübingen, 1996. (*Deutsches Historisches Institut in Rom*, 84.)
- Sroka 2012 = Sroka, Stanisław A.: *Il Diploma di Dottorato di Kasper Back (Università di Bologna, anno 1472)*. *Annali di storia delle università italiane* 16. (2012), 267–274.

- Tamburini 1995 = Tamburini, Filippo: Santi e peccatori. Confessioni e suppliche dai Registri della penitenzieria dell'Archivio Segreto Vaticano (1451–1586). Milano, 1995.
- Tóth-Szabó 1917 = Tóth-Szabó Pál: A cseh-huszita mozgalmak és uralom története Magyarországon. Budapest, 1917.
- Török 2011 = Török Márta: Az egyházi középréteg mobilitása a szepesi káptalanban. Kézirat PhD-értekezés. Budapest, 2011.
- Tüskés 2008 = Tüskés Anna: Magyarországi diákok a bécsi egyetemen 1365–1526. Budapest, 2008. (Magyarországi diákok a középkori egyetemeken 1.)
- C. Tóth 2017 = C. Tóth Norbert: Magyarország késő középkori főpapi archontológiája. Érsekek, püspökök, illetve segédpüspökeik, vikáriusaik és jövedelemkezelőik az 1440-es évektől 1526-ig. Győr, 2017. (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, feldolgozások 27.)
- Várady 1950–1951 = Várady Emerico: Docenti e scolari ungheresi nell'antico studio bolognese, «Rendiconto delle sessioni della Accademia delle Scienze dell'Istituto di Bologna», Classe di scienze morali, serie V, vol 4. (1950–1951), 52–109.
- Veress 1941 = Veress Endre: Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve es iratai 1221–1864. Budapest, 1941.